

Kültürel Değer Olarak Ali Şîr Nevâî' nin Eserlerinde Vefa Kavramı

Muhittin GÜMÜŞ¹

Öz

Türk ve İslâm medeniyetinin temel kavramlarından biri de vefadır. Bir kimsenin söz ve eylemlerinde sadâkate dayalı bir davranış sergilemesi, verdiği sözü tutma, ahitlerine ve akitlerine sadâkat, emanete özen gösterme, işini eksiksiz yapma kararlılığı vb. kavramlarla bütünleşen vefa ahlak felsefesinin ele aldığı temel kavramlardandır. İnsan sevgisinin esas göstergelerinden ve insana has yüce erdemlerden, adeta hayatın kaynağı sayılan insanın şahsiyetinin soyluluğunun ve iyi biri olduğunun en açık delillerinden biridir vefa. Kişisel menfaat ve kazanç sağlama amacı olmayan karşılıksız sevgiyle, sadakatle davranış sergilemek kültürel bir değer hâline gelmiştir. Vefa kavramının kültürel değere dönüşmesi çok eski yıllara dayanır ve bunun bir örneğini de 15. yüzyılın büyük şairi Ali Şîr Nevâî'de görürüz. Çalışmamızın amacı, Türk dünyasının dil ve edebiyat alanında ortak değeri ve tarihimize saygın bir yeri olan, Türk dilinin 15. yüzyıldaki övünç kaynağı, kıymetli bir edebî şahsiyet ve devlet adamı kimliğiyle bilinen Ali Şîr Nevâî'nin Nevadirüş-Şebâb adlı eserinde tespit ettiğimiz "vefa" kavramının anlam alanını tespit etmek, geçmişten bugüne anlam özellikleri açısından değerlendirerek dil ve kültür dünyamıza katkıda bulunmaktadır. Soyut kavramların dil-kültür ilişkisi çerçevesinde incelenmesi sırasında dilbiliminin alt dallarından biri olan anlambilim açısından da ele alınmasıyla söz varlığı bakımından da geçmişle bugün arasında ilgi kurmak mümkün olacaktır.

Anahtar Kavramlar: Ali Şîr Nevâî, vefa, kültürel değerler, anlambilim, kültürdilbilim.

The Concept of Vefa in Ali Shir Navoi's Works as a Cultural Value

Abstract

One of the many basic concepts of Turkish and Islamic civilisation is loyalty. A person's behaviour based on loyalty in his words and actions, keeping his word, loyalty to his covenants and contracts, taking care of the trust, determination to do his job completely, etc. loyalty, which is integrated with concepts such as loyalty, is one of the basic concepts addressed by moral philosophy. It is one of the main indicators of human love and one of the sublime virtues peculiar to human beings, one of the clearest evidences of the nobility of human personality and being a good person, which is considered as the source of life. It has become a cultural value to exhibit behaviour with unrequited love and loyalty without the aim of gaining personal benefit and gain. The transformation of the concept of loyalty into a cultural value dates back to ancient times and we see an example of this in the great poet of the 15th century Ali Shir Navoi. The aim of our study is to determine the meaning of the concept of 'loyalty' that we have identified in Ali Şîr Nevâî's Nevadirüş-Şebâb, which has a respected place in our common history, which is the common value of the Turkish world in the field of language and literature, the source of pride of the Turkish language in the 15th century, known for his identity as a valuable literary figure and statesman, and to contribute to our language and culture world by evaluating it in terms of its meaning from past to present. During the examination of abstract concepts within the framework of language-culture relationship, it will be possible to establish a relationship between the past and the present in terms of vocabulary by considering them in terms of semantics, one of the sub-branches of linguistics.

Key Concepts: Ali Şîr Nevâî, loyalty, cultural values, semantics, culturology.

Atif için: / Please Cite As:

Gümüş, M. (2024). Kültürel değer olarak Ali Şîr Nevâî'nin eserlerinde vefa kavramı. *Journal of Turkic Civilization Studies*, 5(2), 370-381.

Geliş Tarihi / Received Date: 05.12.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 21.12.2024

¹ Öğr. Gör., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek. muhittin.gumus@manas.edu.kg

GİRİŞ

İnsanoğlunun yaşadığı kültürel çevrede kendini barış, huzur ve güven içinde hissetmesi için devlet düzenine, nizama, hukuka, adalete, hakkaniyete ihtiyacı olduğu kadar beraber yaşayacağı, sevgisini, sevincini, kıvancını paylaşırken üzüntülerini, kederlerini de dile getirip çare aradığı iyiliksever, ahlaklı, erdemli ve vefalı insanlara da ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçlar aslında insanın sosyal bir varlık olduğunun en bariz görüntüsüdür.

Vefa kavramı felsefenin de araştırma alanında yer alan, düşünce dünyasına büyük katkıları olan filozoflarca tanımlanmaya çalışılmış olmakla birlikte Türk dilinin ve kültürünün en eski yazılı kaynaklarından biri olan Yusuf Has Hacib'in 11. yüzyılda yazdığı Kutadgu Bilig'de (Çev. Arat, 1979) **vefa** kavramı geçmektedir. Kutadgu Bilig'de insanı niteleyen temel kavramların başında cömertlik, doğruluk, dürüstlük, güven, sözünde durma, minnettarlık, iyilik erdemleriyle donanımlı, yüreği sevgi dolu insanlarda "vefa" erdemine rastlandığı anlaşılmaktadır.

Vefa kavramı, ahlak felsefesi, tasavvuf, hukuk, din, psikoloji, dilbilim, iletişim başta olmak üzere pek çok alan içerisinde çeşitli anlamlarda kullanılan önemli bir kavramdır. Türkçenin söz varlığı içinde vefa kavramıyla ilişkili çok sayıda söz varlığı öğeleri vardır. Vefa anlamca Türk Dil Kurumu, Güncel Sözlük'e göre "Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı" biçiminde tanımlamıştır. Elden **vefa**, zehirden şifa,

- Eski dost düşman olmaz, yenisinden **vefa** gelmez
- Yeni dosttan **vefa** gelmez (TDK Güncel Türkçe Sözlük; 2024)

Deyim olarak

- Ömrü **vefa** etmemek

Vefa kavramının sözlüklerdeki tanımından söz edildiğinde (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2024) içinde vefa kelimesinin geçtiği sözler "vefakârlık, vefasızlık, vefakâr, vefasız, vefalı, bivefa" ile vefa kavramının ifadesi olarak olumlu anlama sahip "hakikatli/vefakâr"; olumsuz anlamda ise "hercâi, hıyanet/vefasız, hayırsız/vefasız, hakikatsizlik/vefasızlık" ile halk dilinde "mazamaz/vefasız" (<https://sozluk.gov.tr/>) anlamları vardır.

- vefa: Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı
- vefakâr: Vefası olan, sevgisi geçici olmayan, hakikatli, vefalı
- vefakârlık: Vefalı olma durumu
- vefalı: Vefakâr
- vefalılık: Vefalı olma durumu
- vefasız: Vefası olmayan, sevgisi çabuk geçen, hakikatsiz, bivefa
- vefasızca: Vefasız bir biçimde
- vefasızlık: Vefasız olma durumu, hakikatsizlik, bivefalılık
- vefakâr: Vefası olan, sevgisi geçici olmayan, hakikatli, vefalı
- vefakârlık: Vefalı olma durumu
- bivefa: vefasız
- bivefalılık: vefasızlık

Vefa, sevgiyi ve dostluğu devam ettirme, bağlılık, sözünde durma, görevini layıkıyla yerine getirme, sevme biçiminde tanımlanırken bunun içinde sadakat, fedakârlık, hür irade, aşk ve zekânın yanı sıra minnettarlık duyma, istikrarlı bir saygı ve sevgi yer alır.

Özbek Tilining İzohli Lug'ati (Madvaliyev, 2006)'ne göre vefa kavramıyla ilgili kelimelerin açıklamaları şöyledir:

- vafo²: sadakat; verilen sözü yerine getirmek, Kardeşine, arkadaşına, sevdiklerine vefa; birinin antlaşmasını kutsal tutması, sözünde, vaadinde kat'i durmak³

² Özbekçe sözlerin çevirisi makalenin yazarına aittir.

• vafo qilmoq: 1. sadik durmak, sadakat göstermek, ahde vefa kılmak, ahde vefa göstermek, vaadine yerine getirmek, sözünde durmak.

• 2. Bazı evcil hayvanların sahiplerine olan "sadakati" için kullanılan söz. Vefa: a.1. bağılılık

• vafodar: 1. verdiği vaadi üstün tutan, sözünde ve vaadinde kesinlikle duran; sadik. Vefakâr yâr, vefakâr dost.

• 2. deyim aktarması olarak “Sahibine sadık” (it, at vb.)

• vafodorlik: vefakâr kişilere has iş, hal ve hareket; vefakârlara has hususiyet.

• vafoli: vefadar (vefali) ile aynı anlamda. Vafoli do’st yo’lga solar; iğvogar do’st paydan olar.

TT: Vefali dost yola salar, menfaatçi dost paydan alır.) (Atasözü)

• vafosiz: Vefası olmayan, bivefa. Vefasız adam. Vafosizda hayo yo’q, hayossizda vafo yo’q. (Vefasızda haya yok, hayasızda vefa yok) Atasözü

• vafosizlik: vefasız has iş., haslet, hususiyet. İnsan bo’lsan vafo qıl. Vafosizlik hatobil. (İnsan olsan vefa kıl. Vefasızlık hatadır; bunu iyi bil) Atasözü.

• bevafo: ahdi peymanı bozan, sadakatsiz, vefasız, bevafo yor. Bevafo do’stdan tayoq yahshi; bebaho guldan yaproq yahshi. (TT: Bivefa dosttan dayak daha iyidir; bîbaha gülden yaprak iyidir) Aslo bevafoğa bermanglar ko’ngil, bo’g’ringni qon etib ketadi bir kun. (TT: Asla bivefaya gönül vermeyin, bağrını kan eder gider bir gün)

• bevafolik: ahdinde, vaadinde durmamak, vefa göstermemek, hıyanet, sadakatsizlik. Örnek: sana bevafolik qimayman (TT: Sana vefasızlık etmem)

• sadakat: Sadakatsiz kişinin işi, karakteri, özelliği. İnsansanız vefalı olun, sadakatsizlik hatadır, bunu bilin. Atasözü. (Madvaliyev ve Abdiyev, 2006, s. 445-446)

Kırgızca-Türkçe Sözlük (Arıkoğlu vd., 2017; s. 1655-1656) opaa (opaa) 1. Vefa, sadakat. 2. Hayır, iyilik: “Kaygırgandan opaa çok.” -ML. (Üzölmekte hayır yok)

• “Opaaker: vefalı, sadakatli.

• Opaalaş: aynı görüşte olan, aynı yolda giden, yoldaş.

• Opaası tiy: Hayrı dokunmak: “El curtuna opaası tiygen adam bolup ösüşün tilegen. İM. (Halkına hayrı dokunan bir insan olarak büyümesini istemişti.)

• Opaasız: Vefasız, sadakatsiz, acımasız: “Opaasız dünya” (Vefasız dünya)

• Opaasızdik: vefasızlık, sadakatsizlik, acımasızlık” (Arıkoğlu vd., 2017)

Vefa kavramı, Mevlânâ’nın eserlerinde de yer almıştır. “Vefasızlara gitme onlar birer yıkık köprüdür.” Vefasızlar, güvenilmez olanlardır derken Sadi-i Şirazi, “Bülbülden vefa ummayın; çünkü her dem başka bir gül üzerinde öter.” der. Hukukta vefanın yeri çok özeldir. Ahde vefa anlamında Latince: *Pacta Sunt Servanda* kelimesindeki *Pact*, anlaşma, mukavele anlamındadır (Uysal, 2024) Bütün hukuk ve adalet sahasında yeri vardır vefanın. Vefa, yalnızca insan ilişkilerinde gerekli olan bir erdem değil, aynı zamanda insanın önemli fikirlere, davranışlara, prensiplere, kutsallara yönelik tutumunda istikrarlı olduğunu yansıtır. Vefa, akıl, zekâ, dürüstlük, ahlak, iyiliksever olmayla dosttur. O asla boş bir itaat veya inatçılık değildir. İnsanlığın gelişmesinde emeği olanlara karşı vefakâr olmak medenî insanların temel sorumluluğudur. Vefa, Mevlâna’nın düşünce sisteminde büyümlü bir sözcüktür. Mevlânâ: *Dosta karşı vefakâr ol; vefa, Elest Meclisi’nin borcunu ödemektir; korkarım ölürsün de borçlu gidersin*” (Gölpınarlı, 1992: s. 65). Hz. Mevlânâ’ya göre asıl vefa, âşığın Sevgili uğrunda ölme ve yok olması (fenâfıllah)dir. Âşık, sevgiliden vefa bulunca, minnet duyarak, takdir hisleriyle onu alkışlar; bunun aksine cefa görürse de sabreder, teslimiyet gösterir. Zira sevgili, tef gibi onun yüzüne durmadan vursa da her vuruşta ayrı bir güzellikte ses verir. Sevgilinin cevri başkalarının vefasından daha zevklidir (Emiroğlu, 2023: s. 185).

Ali Şîr Nevâî, 15. yüzyıldan beri Türk diline katkı sağlamış, manzum ve mensur şaheserler üretmiş, Türkçenin edebî dil olarak gelişmesinde öncü olmuş, Türkçe eserlerinde Nevâî ve Farsça şiirlerinde Fânî mahlasıyla şiirler yazmış, yalnızca kendi döneminin değil asırlar boyu Türk Dünyası Edebiyatının seçkin bir şahsiyeti niteliğini sürdüren büyük bir ediptir. Ali Şîr Nevâî başta Ferhat ile Şirin adlı eserinde gerçek sevgi/muhabbet, vefa ve sadakat, dostluk ve insan severlik gayelerinin yanı sıra meslek öğrenmenin ve hüner-beceri kazanmanın yararları, şahlar ve saltanatları, şahlığın düzen ve kuralları hakkında geniş içerikli, ibret dolu rivayetler bakımından zengin bir destanın ve çok sayıda

manzum ve mensur eserin müellifidir. İki aşğın sınırsız sevgilerinin sonu hüznü bürünerek terennüm edilmesi sebebiyle bu destan asırları aşsa da severek okunmaktadır. Hamsesini oluşturan diğer eserleri de (Sedd-i İskenderî, Leylâ ile Mecnun, Hayretül'ebrar, Seb'a-i Seyyâre) aynı güzellik ve niteliktedir. Şairin ikinci divanında yer alan ve gazellerden oluşan görülen Nevadirü'ş-Şebâb adlı eserinde vefa kavramını onlarca kez kullandığı de dil ve kültür açısından değer taşıyan kavramların çokça yer aldığı bu çalışmada tespit edilmiştir.

Ali Şîr Nevâî'nin eserleri her dönemde zevkle okunmuş, pek çok ünlü Türk şairinin onu örnek almış olduğu görülür. 15. yüzyılda Ahmet Paşa, 16. yüzyılda Fuzûlî, Ali Şîr Nevâî'den etkilenmişlerdir. Birçok Türk aydınının ve özellikle de Yavuz Sultan Selim'in Nevaî'nin hayranı oldukları, 18. yüzyıldaki divan şairi Nedim de Ali Şîr Nevâî gibi Çağatay Türkçesiyle şiirler yazmıştır. Tanzimat döneminde Ziya Paşa'nın Harâbât adlı üç ciltlik antoloji eserinde Ali Şîr Nevâî'nin şiirlerine yer vermesi etki derecesini yüzyıllar boyu devam ettirdiğini göstermektedir. 20. yüzyılda da Âşık Veysel'in 158 şiiri incelenmiş ve içinden 15 şiirinde vefa kavramına yer verdiği tespit edilmiştir (Gedik, 2020: s.197).

Dinden ve dini düşüncelerden etkilenerek oluşan ve uzun yıllar boyu etkisini sürdüren Divan Edebiyatında bir ahlaka ilişkin kelimeler arasında vefa da vardır. Türk ve İslam ahlakında söz verip de yerine getirmek şarttır. Tasavvuf ilminde ise vefa ruhu gafletten uyandırmak, zihni dünya ile meşgul etmemek ve ezelde Allah Teâlâ'ya verilen söze bağlı kalmak gibi manalara gelmektedir (Uludağ, 1995: s. 562). Her milletin, her kültürün, her medeniyetin ve uygarlığın bir dili vardır. Türk milletinin, medeniyetinin, edebiyatının ve halkın üstün bilgeliğinin ürünü olan sözcüğü öğelerinin büyük bir akıcılıkla ifade etme gücüne sahip olan dilin adı Türkçedir. Bu dil aynı zamanda özgü değerlere ve niteliklere sahip kültür, sanat, edebiyat, bilim ve iletişim dilidir. Türk milletinin kültürüne, medeniyetine ait unsurların kaynağıdır. Bu büyük medeniyeti oluşturan şahsiyetlerin en önemlilerinden biri de Ali Şîr Nevâî'dir. Büyük Türkistan bölgesinde, millileşme ve milletleşme sürecinde etkili rol oynayan Nevâî, kültürümüzün, geleneklerimizin yaşatılmasında içinde bulunduğu evrendeki her şeyi anlama ve kavrama erkine sahip güçlü bir sosyal araç olan Türkçe tarihî seyir içinde kültürle karmaşık ve çok yönlü, çok boyutlu bir yapı oluşturmuştur. Bütün bu yapı içinde “vefa” çok önemli bir kavram olarak yer almıştır. Nevâî'nin eserlerinde çokça kullandığı “vefa” kavramıyla Türkçede anlam zenginliği oluşmuştur.

YÖNTEM

Konuyla ilgili kaynak taraması yapılarak konunun önemi tespit edildikten sonra, kaynak eserlerden Nevadirü'ş-Şebâb adlı eserden çalışmanın kavram alanıyla ilgili söz varlığı tespit edilmiştir. Tespit edilen söz varlığı içindeki vefa kavramının geçtiği manzum unsurların içerik analizi yapılmış, anlamları ve bazı açıklama gerektiren yerlerde kavramsal yorumlama ve kaynak araştırması yöntemlerine başvurulmuştur.

Evren ve Örneklem

Vefa kavramı üzerine bilimsel yazılar çok azdır. Kur'an'da “Vefa” Kelimesinin Anlamı (Şahin, 2021),”Hadislerde Vefa Kavramının Anlam Sahası Üzerine Bir Çözümleme (Tanrıverdi, 2022), Mesnevî'de Vefa Kavramı (Emiroğlu, 2022), Siyaset Kültürümüzde Ahde Vefâ ve Nakz-i Ahd (Çiftçi, 2015), Özbekistan Eğitim Sisteminde Nevâî Eserlerinin Öğretilmesi (Yoldaşev, 2020), Ali Şîr Nevâî Şiirinin Lingvo-Poetik Özellikleri (Ruzmanova, 2020), Ali Şîr Nevâî'nin Edebî-Estetik Görüşleri (Kuvanov, 2020)” gibi eserler Nevâî'nin temel kavramlara yönelik düşüncelerini yansıtan çalışmalar olarak görülebilir. Vefa kavramıyla ilgili diğer eser ya da edebî şahsiyetler üzerine yapılan çalışmalar da azdır. Bunlardan biri Âşık Veysel'in Şiirlerinde Vefa Gedik, S. (2020) adlı çalışmadır. Türkiye'deki araştırmalar içinde “Nevadirü'ş-Şebâb'daki Doğu Türkçesi (Çağatay Türkçesi) Ve Ali Şîr Nevayî'yi Anlamak (Karaörs, 2018), Mevlânâ'ya Göre Vefa Nedir? (Emiroğlu, 2023), Divan Şiirinde Ahlaki Değerlerimiz; Vefa (Haksever, 2024)

Bu çalışmanın konusu olan Ali Şîr Nevâî'nin Nevadirü'ş Şebâb adlı eserlerindeki vefa kavramı, yukarıdaki eserlerden ayrı bir konu seviyesinde ele alınmıştır. Bu nedenle vefa kavramı şairlerin, yazarların eserlerinde, İslam inancında ve hukukta değişik biçimlerde ele alınmış olduğu

görüldüğünden daha farklı 15. Yüzyıl şairlerinden Ali Şir Nevaî'nin iki eserinde kullanım alanlarını ve anlambilim açısından değerlendirilmesi makaleye yansıtılmıştır. Her iki eserden örnekler Özbek Latin harfleriyle ve Türkiye'de kullanılan transkripsiyonu yapılarak tabloda sunulmuştur.

BULGULAR

Ali Şir Nevâî'nin Nevadirüş-Şebâb'ı “Şairin bu ikinci divanı 20-35 yaşları arasında, gençlik çağındaki duygu ve düşünceleriyle, bu çağdaki ova ve bozkırlarda geçirdiği olaylardan ilhamla, at sevgisi, çevgan ve cirit oyunu gibi Türklerin millî oyunlarıyla, yiğitlerle karşılıklı konuşmalarla, sadece gençlik çağında sahip olunan değerlerle, gençlik çağının gariplikleri ve tuhafılarıyla yazılmış şiirlerden meydana geldiği anlaşılmaktadır.(Karaörs, 2018; s.14)” Nevaî'nin “Nevâdirüş-Şebab adlı eserinin elektronik kitap niteliğinde hazırlanan (Nevâdirüş-Şebâb kütüphanesi; *Havodup yu-uabob*, www.ziyouz.com ve (<https://uzsmart.ru/kutubxona/asarlar/486-navodir-ush-shabob-i-qism-alisher-navoiy.html>) adresindeki kaynakta 1-342. sayfaları arasında Nevadirüş-Şebâb başlığı altında “Gazeller” yer almaktayken, 343. sayfada “Müstezat”, 344-346. sayfalarında “Muhammesler”, 347-348. sayfalarda “Müseddes”, 349-354. sayfalarda “Terci-i bend”, 355-358. sayfalarında “Terkib-i bend”, 359-371. sayfalar arasında “Kıtalar”, 372-379. sayfalar arasında “Muammalar” yer almaktadır. 380-381. sayfalarda ise *Tarihî, Edebî ve Mitolojik Şahsiyet Adları Dizini*”, 382. sayfada ise “Etnik Adlar Dizini” yer almaktadır. Bu araştırmada, Nevadirüş-Şebâb'ın Özbek Kiril alfabesiyle hazırlanmış olan nüshasındaki “Ö.T: **vaf**o, TT: **vefa**” olarak yazılan bazı beyitleri çalışmamız Türkiye Türkçesi ile yazıldığından Lâtin esaslı yeni Özbek alfabesiyle ve karşısında da eski Türk dili çalışmalarında kullanılan transkripsiyon alfabesiyle yazılarak aşağıdaki biçimiyle derlenmiştir. İçinde “vefa ve vefa kelimesinden türemiş kelimeler aşağıdaki beyitlerde geçmektedir. Eserin asıl nüshasında geçen “vefa” ile ilgili bütün beyitler yazılmamıştır. Yalnızca örnek niteliğinde olan ve konuyu açıklayacak sayıda beyte yer verilmiştir.

Tablo 1. Nevadirüş-Şebâb'da Vefa

Özbek Lâtin alfabesiyle	Eski Türk dili çalışmalarında kullanılan transkripsiyon alfabesiyle Nevadirüş-Şebâb'da içinde “vefa” kelimesi yer alan beyitler.
Chu husn bo'ldi, vaf o istamang yigitlardinKi, Tengri bermadi husni vaf o yigitlarga. Bölüm.,28, sayfa. 15.	Çü hüsn boldı, vefâ istemeñ yiğitlerdinKi, Tengri bermadi hüsn-i vefâ yigitlerge.
Har jaf o qilsang to'zarmen, qilmasang dag'i vaf o,Har jaf o qilsang to'zarmen, qilmasang dag'i vaf o,O'zgalarga ne vaf o qilsang to'zarmen, ne jaf o.B. 33, s. 18.O'zgalarga ne vaf o qilsang to'zarmen, ne jaf o.	Her cefâ kılsañ tozarmen, kılmasañ dağı vefâ ,Özgelerge ne vefâ kılsañ tozarmen, ne cefâ.
Elga gar va'da vaf o qilding, jaf o men xastag'a,Elni bilman, qil manga har va'dakim qilding, vaf o. B. 33, s. 18.	Elge ger va'de vefâ kıldıñ , cefâ men ğastağa,Elni bilmen, kıl menge her va'dekim kıldıñ, vefâ.
Bas ajabdur gar manga ul Dilrabo qilg'ay vaf o,Kimga umr etti vaf okim, ul Mango qilg'ay vaf o	Bes acebdür ger menge ol Dilrebâ kılgay vefâ ,Kimg e 'ömr etti vefâ kim, ol Mango kılgay vefâ
Chun vaf osizdur qora ko'zlar sanga ham, ey ko'ngul,Mumkin ermasturki, ul ko'zi qoro qilg'ay vaf o. B.39, s.21	Çün vefâsizdur qara közler senge hem, ey köñül,Mümkün ermestürki, ol közi qara kılgay vefa
Men jaf o tortarg'a xo'y ettimki, yo'q imkonikim,Ul jaf o'jo'to qila olg'ay jaf o, qilg'ay vaf o. (B.39, s.21)	Men cefâ tartarğa ğoy ettim ki, yok imkânikim,Ol cefâcâ'tâ kıla alğay cefâ, kılgay vefâ .
Chun mening dardim pariyvashlar jaf osindindurur, Ushbu dardim'ga magarkim ham dav o qilg'ay vaf o. Chun mening dardim pariyvashlar jaf osindindurur,Ushbu dardim'ga magarkim ham dav o qilg'ay vaf o B.39, s.21	Çün meniñ derdim periveshlar cefâsındındurur,İşbu derdimge megerkim hem devâ kılgay vefâ.
Qil vaf o, ushshoqingga, ey sho'xkim, nogoh agarBir pariy ishqig'a zor o'lsang, sango qilg'ay vaf o.	Qıl vefâ , uşşâkıñğa, ey şâhkim, nâğâh egerBir perî 'ışkığa zâr olsañ, sengâ kılgay vefâ .

Davrning iflosidin may ichki, joh ahlig'a hamAylamon bovarki, bu dayri dag'o qilg'ay vafo. (B.39, s.21)	Devrniñ iflâsidin mey içki, câh ehliğe hemEylemân bâvar ki, bu deyri dađā kılğay vefa.
Aytsa bo'lg'ay zamon nodoni, jono, anikim,Jon berib ahli zamondin muddao qilg'ay vafo. B.39, s.21	Aytsa bolğay zamân nâdâni, cânâ, anikim,Cân berib ehli zamândin muddeâ kılğay vefâ .
O'zga oylardin vafo naql etsalar man'aylaman,Lek inonman anikim ul bevafo qilg'ay vafo. (B.39, s.21)	Özge oylardin vefâ naql etseler men' eylemen,Lek inânman anikim ol bivefâ kılğay vefa.
Ey Navoiy, ko'p vafodin dema so'zким, aybi bor, Faxr ishq ichra agar bir benavo qilg'ay vafo. B.40, s. 21	Ey Nevâi, köp vefâ dın deme sözким, aybı bar,Fağr işğ içre eger bir bînevâ kılğay vefâ .
Gar mening ishqimg'a husnungdin vafoe etmadi,Yo'q sening husnung mening ishqim nishoni anqarib.	Ger meniñ işqımga hüsñüñdin vefâ etmedi,Yoğ seniñ hüsñün meniñ işqım nişâni anqarib.
Gulda chun rangi vafodin rangu bo'e yo'q emish,O'tmagay erding bu gulshan sari kosh, ey andalib. Bölüm,49., s.26	Gülde çün rengi vefâdin reng u bo'e yoğ emiş,Ötmegey erdiñ bu gülşen sari kaş, ey andelib.
Zamona kimga vafo qildikim, manga qilg'ay,Zamone ayla vafo, soqiyo, ketur mayi nob! 50. B,50., s., 27	Zamâne kimga vefâ kıldı kim, maña kılğay,Zamâne eyle vefâ , sâkiyâ, ketur meyi nâb
Yor ul vaqt jafo rasmi tutubKim, vafo da'bu tariqin unutup. B.66, s.35-36.	Yâr ol vağt cefâ resmi tutubKim, vefâ da'bu tariğın unutup.
Tiladim yor, hayot aylay anga sarf dedim,Vahki, ul dag'i vafo qilmadi andoqki hayot. B.73., s.40	Tiledim yâr, hayât eyley aña sarf dedim,Vahki, ol dağı vefâ kılmadı andâğ ki hayat
Chu qildi jilva, vafo sari hech qilmadi mayl,Jafoda topqan uchun istiqomat ul qomat. B.84., s.45	Çü kıldı cilve, vefâ sari heç kılmadı meyl,Cefâda tapқан üçün istikâmat ol kâmet.
Kulsa dushman ayb emaskim, ko'rmadim oz ham vafo,Garchi qozg'andim qilib jonim fido bisyor do'st. B.87., s.47	Külse düşman ayb emes kim, körmedim az hem vefâ ,Gerçi kağğandım kılıb cânım fedâ bisyâr dost.
Sipehrdin ne shikoyat erur chu qismi azal,Agar vafo etishur, gar bo'lub jafo hodis. B.90, s. 49	Sipehrdin ne şikâyet erur çü kısm-ı ezel,Eger vefâ yetişür, ger bolub cefâ hâdis.
Navoiyo, der esang ko'rmayin vafosizliq,Tavaqquf etmayu dahr ahlidin vafo kebi qoch. B.98., s. 53	Navâiyâ, der iseng körmegin vefâsizlik ,Tavağğuf etmeyu dehr ehlidin vefâ kebi kaç.
Davri ayyomga yoq chunki vafo, ey sokiySen vafo aylayu bas, aylama davri akdokh. B. 102, s.54	Devr-i eyyâmga yoğ çünki vefâ sâkiSen vefâ eyleyü bes, eyleme devr-i akdâh.
Ey Navoiy, bu chaman ichra vafo istamakim,Ul mato'o'ldi bu bozorda behad kosid. B.127, s.68	Ey Nevâi, bu çemen içre vefâ isteme kim,Ol mato' oldı bu bazârda behad kâsid.
May ichkil, dag'iy tutkil bevafovı mehrlar tarki,Aningdekkim, alar mehru Vafoning tarki tutmishlar. B.136, s.73	Mey içkil, dađiy tutkil bivefâ vu mihrler terki,Aniñdek kim, alar mihr u vefâniñ terki tutmishlar.
Ozu ko'p demay g'idosi ayladim, bilman, hanuz,Kim jafomu ko'p etar, yoxud vafomu oz etar. B.159. S.84	Âz u köp demey ğidâsı eyledim, bilmen, henüz,Kim cefâmu köp etar, yâğud vefâ mu az eter.
Bu gulshanda, ey dehqon, necha ozmun ettim,Vafo naxli ekkanga bajuz g'ussa bar yo'qtur. B.166, s.88	Bu gülşende, ey dehqân, neçe azmun ettim, Vefâ nağli ekkenge bacuz ğussa bar yoğtur.
Chu zamona axli aro vafo tilading chek emdi, NavoiyoAlamu balo, ne uchunki el aro yo'q nima havas aylading. B.341, s.179.	Çü zamane ehli arâ vefa tileding çek emdi NevâiElem ü belâ, ne üçünki el arâ yok nime heves eyleding.
Navoiy qatlig'a chun va'da qilding, vafo qilkim,Yo'lungda telmurub umredururkim intizor eltur. B. 182., s.96	Nevâi katlığa çün va'de kıldıñ, vefâ kılkim,Yoluñda telmurub umredurur kim intizâr eltür.
Ul umr bir zamonlig'erur, istama vafo,Afg'onki, ul ham uylaki ahli zamonadur. B.1186, s.98	Ol ömr bir zamânlığarur, isteme vefâ ,Ağanki, ol hem oylaki ehli

	zamānedür.
Vafosizdur bahori husn, soqiy,Mayi gulrang uzra uyla gulrez. B. 209, s.110	Vefāsiz dur bahāri hūsn, sāqiy,Mayi gülrēng üzre oyla gülrēz.
Demān, ey xo'blar, vafo qilingiz,Javr ham qilsangiz, manga qilingiz B. 211, s.111	Demān, ey hāblar, vefā kılıñız,Cevr hem kılsañız, mēnge kılıñız
Ey xarobot ahli, yo'q insonda imkoni vafo,Mastlig'din dev o'lung, zinhor odam bo'lmangiz. B. 213, s.112	Ey hārābāt ehli, yoq insānda imkāni vefā ,Mestlig'din dev oluñ, zinhār ādam bolmañız
Aytmonkim xar vafo qilsam jafoeXar vafoga ming jafogar aylamaz izhor bas. B.241, s. 126	Aytmankim her vefā kılsam cefāye kılmasunHer vefaga ming ger eylemas izhar bes
Bo'lmas qora ko'z eldin tutmoq kishi vafo ko'z,Sendin netib vafo ko'z tutqaymen, ey qaro ko'z. B. 220, s.115	Bolmas qara kōz eldin tutmaq kīši vefā kōz,Sendin netib vefā kōz tutqaymen, ey qarā kōz
Vafo gar qilmasang jonimg'a bore,Jafoni qilmag'il, ey Dilrabo, bas. B.233, s.122	Vefā ger kılmasañ cānimğa bāre,Cefāni kıлмағıl, ey Dilrubā, bas
Zamon ahlin vafosiz,debki qildim dostonlar sabt,Navo'iy bir kishide gar vafo topsang so'rag' o'rtay. B. 615, s. 323.	Zaman ahdin vefāsiz debki kıldım dostonlar sabtNevāi bir kīshide ger vefā tapsañ sorag ortay. B. 615, s. 323.

Ali Şir Nevâi'nin Nevadirüş-Şebâb eserinin gazeller kısmında “vefā, vefāsiz, vefāsizlık, bivefā, bivefālig, vefālig, buy-ı vefa, resm-i vefā, vefā tariki, vefā ehli, vefā hatı, vefā naxli ile fiil olarak da,vefā eyle-, vefā kıl-, vefā iste-, vefā tile-, vefa tap-” yer alır.

Eserin son bölümünde (s. 342-379) “vefādār, vefā hūsni, vefā fikri vefā kör-, vefā eyle-” kelimeleri vardır. Ali Şir Nevâi'nin Ferhat ile Şirin destanın Vahob Narmanov'un editörliğünde hazırlanan ve Özbek Latin harfleriyle basılan ve Alişer Navoiy; Farhod va Shirin” G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi Toshkent, 2020 ISBN 978-9943-6106-0-6) “ 2020. - 528 bet.” adlı eserdeki “vefa” kavramının geçtiği beyitler şunlardır

Tablo 2.Ferhat ile Şirin Destanı'nda Vefa

Özbek Lâtin alfabesiyle...	Eski Türk dili çalışmalarında kullanılan transkripsiyon alfabesiyle Ferhat ile Şirin'de içinde vefa kelimesi geçen beyitler.
Vafosiz, tab'siz noalil ango xush. Vafo alili bila bi-t-tab' noxush. (s.33)	Vefāsiz , tab'sız nāalil aña hoş. Vefā alili bila bi't-tab' nāhoş.
Debonkim: Chun jahonning yo'q vafosi, Emas mahkam amal qasri asosi. (s.58)	Debānkim; Çün cahānniñ yoq vefāsi Emes mahkem 'amel qasr-i esası
Eshilgan rishtasi tobi vafodin, Teshilgan bag'ri hakkoki qazodin.(s.61)	Eşilgen riştesi tāb-ı vefā dın, Teşilgen bağri haqqāki qazādın
Muhabbat nun ollinda huvaydo, Jamolida vafo tugtosi paydo. (61)	Muhabbet nūri allında hüveydā, Cemālīde vefā tuğrāsı peyda
Vafo xaylida g'avg'o shodlig'dm, Biri-birga muborakbodlig'din.(s.61)	Vefā haylide gavgā şādliğdın, Biri birge mübārebādliğdın
Musha'bidlar sipehri befafoson, o'g'urlab muhra ko'k tosidin oson. (s.72)	Muşa'bidler sipehri bivefāsan , Oğurlab mühre kök tasidin āsān
Ki, gardun yetti qasridur vafosiz, Jahonning to'rt fasli ham baqosiz. (s.76)	Ki, gerdün yetti qasridur vefāsiz , Cihānniñ tört faslı hem beqāsiz. (s.76)

Eserde “vefa, vefasız, bivefa” kelimeleri kullanılmış ve bugünkü sözlüklerdeki anlamlarından uzak bir anlam olmadığı anlaşılmıştır. Ali Şir Nevâî'nin diğer bazı eserlerinde (*Fevâyidü'l-kiber*, *Garâibü's-Sıgar*, *Bedâyi'ul-Vasat*, *Sedd-i İskenderî*, *Mahbûbu'l-Kulûb*) de vefa kavramıyla ilgili temel bulgulara kısaca göz atıldığında vefa kavramının çokça kullanıldığı görülmüştür. Onlardan örnekler şunlardır:

- Dehr bağıda **vefâ** nahli ekib, berdi cefâ bar,
Bağbâna, de ki, ne bergenmen ol semerimdin. (*Fevâyid ul-Kiber*, 304-6. / 65)
- Gülde yok **bûy-i vefâ**, şem'de yok şu'le-i mihr,
Özni bülbülveş ü pervâne misâl eylemeñiz. (*Favâyidü'l-Kiber*, 152-6. 66)
- Dehr bâğının gülide yokdurur **bûy-ı vefâ**
Özni ey bülbül eger perkend perkend eylediñ. (*Ġarâibü's-Sıgar*, 290-6. 68)
- Yâr kelgümdür deban bardâ-yu kelmes vefâ yene
Bivefâlık zâhir etdi, ahdi yalğanlık degi. (*Bedâyi'ul Vasat*; s. 434-6. 105)
- İş **vefa kılmak**, erur, ger kıla alsañki emes,
Ey **vefâsız**, bu cihân içre cefâkârlık iş. (*Ġarâibü's-Sıgar*, 215-6. 113)
- Çü gerdun işi **bevafâlig**durur,
Serencâmı resmi cudâliğdurur. (*Sedd-i İskenderî*, 471-6. 118)
- **Vefasız**da haya yok, hayasızda **vefa** yok. (*Mahbûb'ul-Kulûb*, 82-6. 444)

Manzar, A, (2018). Navoiy Asarlarining İzohli Lugati; Özbekiston Davlar naşiryoti; Toshkent Nevaî, Nevadirü'ş-Şebâb'da vefa kelimesini ve ondan türeyen kelimelerle (bivefâ, vefasız, vefâsızlık) birlikte (176 kez kullanmıştır. Nevâî'nin manzum eserlerinde vefa kavramının geçtiği bazı mısralar, beyitler tespit edilmiştir. Vefa kavramının sözlük anlamının yanı sıra kültürdeki yeri ve algılanış biçimleri tespit edilmiştir. Vefa kavramının felsefede ve dilbilimde, inanç dünyasında ve Türk kültüründeki yeriyle ilgili bulgular değerlendirilmiştir. Vefa ile ahd/ahde vefa karıştırmamasından yola çıkılarak vefa kavramının anlam alanının genel çerçevesi belirlenmiştir.

YORUM ve AÇIKLAMALAR

Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı anlamındaki “**vefa**” kavramıyla birlikte çağdaş Türkiye Türkçesinde *vefakâr*, *vefakârlık*, *vefali*, *vefalılık*, *vefasız*, *vefasızca*, *vefasızlık*, *bivefa*, *bivefalık*, biçiminde kelimeler yaşamaktadır. Bunlardan *vefali* ile *vefakâr*, *vefasız* ile *bivefa*, *bivefalık* ile de *vefasızlık* eş anlamlıdır. Ali Şir Nevâî'nin eserlerine ve kullandığı dile daha çok yakınlığı beklenen Özbek Türkçesinde *vafo*, *vafo qilmoq*, *vafodar*, *vafodorlik*, *vafoli*, *vafosiz*, *vafosizlik*, *bevafo*, *bevafolik* sözleri yer almaktadır.

Ali Şir Nevâî'nin eserlerinde *vefa*, *vefasız*, *vefasızlık*, *bivefa*, *bivefalık*, *vefalık*, *buy-ı vefa*, *resm-i vefa*, *vefa tariki*, *vefa ehli*, *vefa hatı*, *vefa nahli*, *vefa eyle-*, *vefa kıl-*, *vefa iste-*, *vefa tile-*, *vefa tap-*“ kelimeleri yer almaktadır. Bunlardan bazıları günümüzde kullanılmamaktadır. Vefa kelimesinin *eyle-*, *kıl-* gibi yardımcı fiillerle kullanılmasının yanı sıra Farsça tamlama biçiminde *bûy-ı vefa* (vefa kokusu), *resm-i vefa* (vefa görüntüsü), *vefa tariki* (vefa yolu), *vefa ehli*, *vefa hatı* (vefa mektubu), *vefa nahli* (vefa arısı), *vefa tile* (vefa dilemek), *vefa tap-* (vefa bulmak) anlamlarını ifade eden kelime ve tamlamalar bugünkü sözlüklerde bulunmamaktadır. “Ahde vefa” sözünde durma, sözüne sadık kalma anlamını ifade ederken dinî literatürde yaygın biçimde kullanılan bir kavram olarak dikkati çeker. “*Vefacûy*, *vefâkeş*, *vefaâmiz*” kelimelerinin günümüz Türkçesinde yaşamadığı anlaşılmaktadır.

Filologların, filozofların, ilahiyatçıların, kültürdilbilimcilerin ilgi alanı içindeki vefa kavramı, insanların sevgide bağlılığı, sadakati, kadirşinaslığı ifade eder. Vefa kavramı ahlâkî erdem olarak da görülmektedir. Her milletin kültürel kodları içinde vefa algısı değişik biçimlerde yansıyabilir. Üzerinde emeği olan öğretmene vefa; ana babaya, dost ve arkadaşına vefa, kendisine iyilik edenlere vefa göstermenin usulleri ve şekli kişilerin bu kavrama karşı tutum ve davranışları farklı biçimlerde olabilir. “Kültürdilbilim yaklaşımında kültür ve dil, dünya görüşünü yansıtan iki olgu olarak birbirleriyle eşleştirilmekte ve dilin kültürle olan çok boyutlu ilişki ve etkileşimleri irdelenmektedir. Bu yaklaşımın ve çalışmaların dayandığı temele göre dil, kültürü simgelerle ifade eden bir kılavuz, bu nedenle de kültürel olguları incelemek için kullanılacak en önemli araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir (Alimjanova, 2016: 20-27).” Bu bakımdan “vefa” kavramının toplumsal

etkileşim içindeki yerinin tespiti kültürbilimin yöntemlerinin uygulanmasıyla önemli ölçüde elde edilebilir. Bir toplumun ortaklaşa oluşturduğu duygularını, düşüncelerini, dünya görüşünü temsil eden şey onun kültürüdür. Dil ise kültürü taşıyan, aktaran ve yaşatan millî kimlik ve iletişim aracıdır. Böylece hayatı nasıl yorumladığımız, ne şekilde yaşadığımız, neleri kabul ettiğimiz veyahut etmediğimiz, nelerden hoşlandığımız yahut nelerden hoşlanmadığımız, tecrübelerimiz, bakış açımız, yaşam tarzımız gibi hayata dair olumlu ya da olumsuz her şey “kültür” kavramının içine girmekte ve tüm bunlar dilde karşılığını bulmaktadır. Bahsedilen tüm toplumsal ve kültürel olguları, ortak toplumsal ve kültürel değerleri dil göstergelerine kodlayıp kaydeden dil, bu kültürel bilgileri özellikle deyimlerin, atasözlerinin, özlü sözlerin vb. içinde muhafaza etmektedir. Dil bu açıdan, bilgiyi şifreleme yöntemiyle toplumsal ve kültürel hafızaya kaydettiği düşünülen ulusal ve kültürel bir “kodlar sistemi”ne dönüşmektedir (Saraç, 2019: 273-279)” (Keskin, 2020: s. 766). Vefa kavramı da Nevâî'nin eserlerinde olduğu gibi bugünkü Türkiye Türkçesinde de yaşamaktadır ve Türk kültüründe farklı dil göstergeleri ve kültürel kodlar içinde canlılığını sürdürmektedir. Türkçenin ve Türk kültürünün temel değerlerini ifade eden kavramlardan biri olarak dilde yer alan vefa kavramı 15. yüzyıldaki anlamlarını muhafaza ederek bu kavrama uygun eylem ve yaşantıların varlığını gösterdiğini ifade etmek mümkündür.

Toplum içinde vefa kavramının varlığı, onunla birlikte sadakat kavramının da kullanılması, edebî eserlerin dışında günlük hayatta kullanılması, Türkçede sadeleştirme çalışmaları sırasında yabancı kökenli diyerek dilimizden atılmamış olmasıyla birlikte anlamını korumuştur. Ancak anlamca günlük hayatta yalnızca ad ve sıfat biçimlerinin kullanılması, yardımcı fiillerle veya isim tamlaması biçiminde olanların bir kısmının yaşamaması Ali Şir Nevâî'nin düzeyinde bir kullanım zenginliğine sahip olmadığını göstermektedir. Kur'ân-ı Kerim'de 161 ayette ve çeşitli hadislerde ahde vefânın önemine işaret edildiği, Kur'ân'da ahde vefânın sadece ahlâkî bir haslet olarak görülmediğini, verdiği sözü yerine getirmenin İslâm Hukukunda dînî bir yükümlülük telâkkî edildiği müşahade edildiği görülmüştür (Çiftçi, 2015: s. 74). Türk-İslam toplumlarının Kuran'dan ve hadislerden mülhem sözünde durma, ahdini yerine getirme anlayışı vefa kavramının önemini artırmıştır. Bununla beraber din dışı hayatta da sözünde durmanın yiğitlik olduğunu belirten düşünceler atasözlerinde yerini almıştır. Sözünde durmamanın, vefasızlığın, sadakatsizliğin er kişiye yakışmadığının çeşitli biçimlerde ifade edilmesi boşuna değildir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

15. yüzyılda Türkçeyi edebî yazı ve sanat dili olarak işleyen, eserleriyle bunu kanıtlayan, Türk diline önem verip değer kazandıran şair, bilgin ve devlet adamı olan Ali Şir Nevâî'nin Nevadirüş-Şebab adlı eserindeki “vefa” kavramı ve ondan türeyen kelimeler tespit edilmiş ve 176 kez kullanıldığı anlaşılmıştır. Bazı kavramların dilde yaşamasının en önemli sebebi o kavramın ifade ettiği anlamların ait olduğu toplumun kültürel kodlarına işlenmesindedir. Kavramların konuşma dilinde yaşarken yazı dilinde de kalıcı olması ve nesiller boyu anlamını koruması için Nevâî gibi büyük şairlerin eserlerinde yer alması gerekir. Şiirlerde, şarkılarda sevgiliden vefa görmeyenlerin şikayetiyle vefasızlık işlenir durur. Kimden vefa bekleneceği, kimin vefasızlık edeceği, kimin bivefa olduğu edebiyatımızda yeteri gibi konulara edebiyatımızda yeteri kadar yer verilmiştir. Türk halk edebiyatının 20. yüzyıldaki en önemli temsilcisi âşık Veysel de vefa kavramını eserlerinde 158 kez kullanmıştır. Veysel şiirlerinde anneye, yâre, topırağa, insanlara, sazına vb. duyduğu vefayı dile getirirken; evladın, insanların, dünyanın ve yârin vefasızlığından duyduğu üzüntüyü belirtmiştir (Gedik, 2020: s. 211).

Nevâdirüş-Şebâb, şairin yirmi ila otuz beş yaşları arasında yazdığı şiirlerden oluşan bir eserdir. Bu şiirlerde, gençlik çağına ait duygu ve düşüncelerin somutlaştırılmasının yanı sıra bu çağdaki ova ve bozkırlarda geçirdiği olaylardan ilhamla at sevgisi, cirit oyunu gibi Türk millî örf ve âdetleri, yiğitlerle karşılıklı konuşmalar, gençlik çağında sahip olunan değerler ve gençlik çağının gariplik ve tuhafıklarının konu edildiği görülür (Soydan, 2023: s. 147). Ali Şir Nevâî'nin Nevadirüş-Şebâb'ında vefa, vefasız, vefasızlık, bivefa, bivefalik, vefalık, buy-ı vefa, resm-i vefa, vefa tariki, vefa ehli, vefa hatı, vefa nahli, vefa eyle-, vefa kıl-, vefa iste-, vefa tile-, vefa tap- kelimeleriyle 176 kez kullanılırken

Ferhad ie Şirin adlı eserinde 7 kez, Fevâidü'l-kiber, Garaibü's-Sıgar, Bedayi'ul-Vasat, Sedd-i İskenderî, Mahbûbu'l-Kulûb gibi eserlerinde de vefa kelimesi çok kez kullanılmıştır.

İnsan karakterini ifade eden olumlu ve olumsuz sıfatların içinde vefalı, vefakâr, vefasız, bivefa gibi ad ve ad soylu kelimeler sıkça yer aldığı görülmüştür.

Vefa kelimesi Türk kültürünün değişik alanlarında şiirde, romanda, hikâye ve diğer edebî türlerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Arapçadan alıntı olan vefa, Arapçadakinden daha geniş anlamlarla zenginleştiği görülmektedir. Vefasızlıktan şikâyet eden birinin “Vefa İstanbul'da yalnızca bir semt adı imiş.” demesinin de yaşadığı dilinin kültürüyle ilişkisini doğrudan göstermektedir.

Kültürel değer olarak Ali Şir Nevâî'nin kullandığı vefa kavramı ve ondan türeyen sözlerin dil ve anlatımı zenginleştiren, derin yapısında kültürel kodların çok uyumlu biçimde işlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Nevâî'nin söz varlığı içindeki “vefa” kelimesi aradan geçen 550 yıla rağmen yaşaması bu kavramı yaşamın bir parçası hâline getiren milletin dil bilinciyle ilgili olduğu söylenebilir.

Vefa kelimesi din, dil, hukuk, edebiyat, ahlak felsefesi vb. alanlarda çokça kullanılan değer ifade etmektedir. Vefa kelimesinin kullanıldığı bütün tarihî ve edebî eserlerdeki anlamlarla günümüz edebî eserleri arasındaki benzer farklılıklar derlem dilbilim çalışmalarıyla tespit edilmelidir. Bunun için Nevâîşinaslık çalışmalarında daha verimli eserler üretmek için ortak bir derlem oluşturulmalıdır. Böylece kelime sıklığı, anlam özelliklerinin kavranmasıyla birlikte yorumbilim, kültür dilbilim ve anlambilim açısından değerlendirilerek Nevâî'nin vermek istediği mesajlar daha kolay anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

- Çiftçi, H. (2015). Siyaset kültürümüzde Ahde Vefâ ve Nakz-i Ahd. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 73-84.
- Emiroğlu, İ. (2022). Mesnevî'de Vefa Kavramı, <https://semazen.net/mesnevide-vefa-kavrami/>
- Emiroğlu, İ. (2023) Mevlânâ'ya Göre Vefa Nedir?. *Yitiksöz Dergisi*, s.16.
- Gedik, S. (2020). Âşık Veysel'in Şiirlerinde Vefa. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(3), 193-212.
- Gölpınarlı, A. (1992). *Mevlâna, Celâleddin Rûmî, Dîvân-ı Kebîr*, Çeviren ve Hazırlayan. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Haksever, H.İ. (2024). *Divan Şiirinde Ahlaki Değerlerimiz*. Vefa. Ankara: Diyanet Yayınları. <https://yayin.diyanet.gov.tr/makale/divan-siirinde-ahlaki-degerlerimiz-vefa/dr-halil-ibrahim-haksever/kultur-sanat-edebiyat/2259/62>
- Haksever, H.İ. (2024) *Divan Şiirinde Ahlaki Değerlerimiz*. Ankara: Diyanet Yayınları. <https://yayin.diyanet.gov.tr/makale/divan-siirinde-ahlaki-degerlerimiz-vefa/dr-halil-ibrahim-haksever/kultur-sanat-edebiyat/2259/62>
- Karaörs, M. (2018). Nevâdirü'ş-Şebâb'daki Doğu Türkçesi (Çağatay Türkçesi) Ve Ali Şir Nevayî'yi Anlamak”. *Türk Dünyası Araştırmaları* 119, sy. 234 (Haziran 2018): 11-36.
- Keskin, A. (2020). *Millî Kültür Dil-Dünya Görüşünün Yansıması Olarak Hitaplar*. Karadeniz Araştırmaları. XVII/67: 763-797.
- Komisyon (2006.) *Özbek Tilining İzohli Lug'at'i Davlat Milliy Ansiklopediyasi*, Davlat İlmîy Neshriyoti, Toshkent.
- Komisyon (2020). Nevâdirüş-Şebâb 4. Cilt, Alişer Navoyi nomidagi O'zbekiston Milliy Kutubkhonasi A. N. Nomidagi Til va Adabiyot İnstituti, Тил ва адабиёт институти http://navoi.natlib.uz:8101/uzb/xazoyin_ul_maoniy_navodir_ush_shabob_turtinchi_tom/gazallar/gazallar_1_100/
- Komisyon (2020) Nevâdirüş-Şebâb 4. Cilt Alişer Navoyi nomidagi O'zbekiston Milliy Kutubkhonasi A. N. Nomidagi Til va Adabiyot İnstituti Тил ва адабиёт институти http://navoi.natlib.uz:8101/uzb/xazoyin_ul_maoniy_navodir_ush_shabob_turtinchi_tom/gazallar/gazallar_1_100/
- Madvaliyev, A., & Abdiyev, H. (2006). *Özbek Tiliniñ İzohli Lug'ati*, I. cilt, O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi" Davlat İlmîy Nashriyoti. Toshkent.
- Manzar, A. (2018). *Navoiy Asarlarining İzohli Lugati*. Özbekiston Davlat Nashriyoti; Toshkent; Илмий нашр Манзар Абдулхай Навоий асарларининг изоҳди лугати «Алишер Навоий асарлари тилининг изошли лугати»га кирмай колган суз ва иборалар) ISBN 978-9943-07-586-3

- Narmanov, V. (2020). Alişer Navoiy; Farhod va Shirin”, G’afur G’ulom Nomidagi Nashriyot-Matbaa İjodiy Uyi Toshkent, 528 Bet.
- Saraç, H. (2019). Göstergeler Sistemi Olarak Dilde Toplumların Dünya Görüşünün Yansıması (Kültürdilbilimsel Perspektif). *Karadeniz*, 44, 273-289.
- Soydan, S. (2023). Nevâdirü’ş-Şebâb’ta çiçeklerin anlamı. *ASBİDER Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(29), 145-168.
- Şahin, D. (2021). Kur’an’da “Vefa” Kelimesinin Anlamı. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 1-20
- Tanrıverdi, M. (2022). Hadislerde Vefâ Kavramının Anlam Sahası Üzerine Bir Çözümleme.
- Türk Dil Kurumu (2022). Güncel Sözlük; <https://sozluk.gov.tr/> E.T. 05.10.2024
- Uludağ, S. (1995). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Uysal, O. (2023). Vefa Erdemi, <https://www.feniksdergi.org/vefa-erdemi/>
- Yusuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig (1979). (neşreden ve tercüme eden. Reşid Rahmeti Arat), Ankara 1947-59, I-II; a.e.: İndeks (nşr. Kemal Eraslan v.dğr.), İstanbul

İnternet Kaynakları

- https://www.uzbekliterature.uz/sites/default/files/alisher_navoiy._xazoinul_maoniy_navodir_ush-shabob.pdf E.T. 29.10.2024
- <https://unilibRARY.uz/literature/86237>
- <https://www.muhitkitap.com.tr/yazi/vefa>

Etik Beyan

“Kültürel Değer Olarak Ali Şir Nevâî’nin Eserlerinde Vefa Kavramı” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Çatışma Beyanı

Araştırmacının diğer kişi veya kurumlarla yaşanabilecek herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENSIVE SUMMARY

Loyalty is one of the main indicators of human love and one of the sublime virtues peculiar to human beings, one of the clearest evidences of the nobility of human personality and being a good person, which is considered as the source of life. It has become a cultural value to exhibit behaviour with unrequited love and loyalty without the aim of personal benefit and gain. The transformation of the concept of loyalty into a cultural value dates back to ancient times and we see an example of this in the great poet of the 15th century Ali Shir Navoi. The aim of our study is to determine the meaning of the concept of ‘loyalty’ that we have identified in the work ‘Nevadirüş-Şebâb’ of Ali Shir Navoi, who has a respected place in our common history, which is the common value of the Turkish world in the field of language and literature, the source of pride of the Turkish language in the 15th century, known for his identity as a valuable literary figure and statesman, and to contribute to our world of language and culture by evaluating it in terms of its meaning from past to present.

The concept of loyalty is an important concept used in various meanings in many fields such as moral philosophy, mysticism, law, religion, psychology, linguistics and communication. There are many vocabulary items related to the concept of loyalty in Turkish vocabulary. According to the Turkish Language Association, Current Dictionary, loyalty is defined as ‘maintaining love, love, loyalty of friendship’.

Every nation, culture, civilisation and civilisation has a language. Turkish is the name of the language that has the power to express the elements of the vocabulary, which are the product of the Turkish nation, civilisation, literature and the superior wisdom of the people, with great fluency. This language is also a language of culture, art, literature, science and communication with unique values and qualities. It is the source of the elements belonging to the culture and civilisation of the Turkish nation. One of the most important figures of this great civilisation is Ali

Shir Navoi. Navoi who played an effective role in the process of nationalisation and nationalisation in the Great Turkestan region, has formed a complex and multifaceted, multidimensional structure with culture in the historical course of Turkish, which is a powerful social tool that has the power to understand and comprehend everything in the universe in which it exists in the survival of our culture and traditions. In all this structure, 'loyalty' has taken place as a very important concept. The concept of 'loyalty', which Nevâî used a lot in his works, has created a richness of meaning in Turkish.

The word 'loyalty' expresses a value that is widely used in religion, language, law, literature, moral philosophy and so on. The similar differences between the meanings of the word 'loya' in all historical and literary works and today's literary works should be determined through corpus linguistics studies. For this purpose, a common corpus should be created in order to produce more productive works in Nevâîşinas studies. Thus, the frequency of the word will be evaluated in terms of hermeneutics, culturology and semantics together with the comprehension of its meaning features, and the messages that Navoi wants to give will be understood more easily.